

БУХОРО МУСИҚА ФОЛЬКЛОРИНИНГ ТАРИХИЙ-НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАРИ

Республика илмий-назарий анжуман материаллари

2020 йил 6 ноябрь

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

БУХОРО МУСИҚА
ФОЛЬКЛОРИНИНГ ТАРИХИЙ-
НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ
МАСАЛАЛАРИ

Республика илмий-назарий анжуман материаллари

2020 йил 6 ноябрь

ХАМИДОВ О.Х. Бухоро мусиқа фольклори – азалий ва абадий кадриятлар сарчашмаси	3
І ШЎБА	
БУХОРО МУСИҚА ФОЛЬКЛОРИ БОРАСИДАГИ ЁНДАШУВЛАРДА МУАММ’ ВА ЕЧИМЛАР	
АБДУЛЛАЕВ Р. Халқ мусиқа ижоди номоддий маданий мероси сифатида	4
МАДРИМОВ Б. Ўқувчиларга эстетик тарбия беришда ўзбек мусиқа фольклорининг аҳамияти	7
АВЕЗОВ Р. Мавриги рақсларининг анъанавий ижроси	11
ЮСУПОВ Д. Фольклор ва кўғирчоқ театри	15
RUSTAMOV V. Joylarda havaskorlik jamoalarini tashkil etish uslubiyoti	18
РЎЗИЕВ Д.Й. Фольклор кўшиқларининг ўзига хос хусусиятлари	22
ҲАСАНОВ Ҳ.Р. Халқ оғзаки ижодида – сўз санъатининг ўрни	26
XIDIROV A. Buxoro qadimgi saroy maktabida folklor uslublari tarixi	28
SAIDIY S.B Darvish Ali Changiy ta’limoti va zamondoshlari	30
ISMOILOVA M.E Buxoro “Buxorcha”si xususida	32
NOROVA SH.U. Musiqa madaniyati darslarida o’quvchilarni xalq musiqasiga bo’lgan qiziqishlarini shakllantirish metodlari	35
НУРУЛЛАЕВ Б.Г. Бухоро фольклор кўшиқлари халқнинг ижодий маъсули сифатида	38
АЛЛАЕВА З. Ўзбек мусиқа ижрочилигида болалар фольклорининг аҳамияти	42
НУРМАТОВА М.А., РАХИМОВ А.Э. Фольклорная музыка и изустно-профессиональное творчество	44
АЛЛАЯРОВА Н. Н. Оилада болаларни халқ оғзаки ижоди намуналари асосида тарбиялаш методи	47
MUXAMEDOV.T.DJ. Xalq ogzaki ijodi bo’lgan folklor va uning xususiyatlari	50
SAMIYeva M. Buxoro musiqa folklorini tadqiq etish tarixidan	53
SHAMSIYEV S.I Folklor qo’shiqlarining lokal (maxalliy) ijro uslublari	56
MURODOV M.B O’zbek folklorining janrlari xususida	58
ODILOV A.I. O’zbek musiqa folklori haqida	60
РАЖАБОВ Т. Болалар фольклор кўшиқларини ўрганиш жараёнини такомиллаштириш юзасидан тажрибалар моҳияти	62
РАХМАТУЛЛАЕВА G Bolalar folklyor qo’shiqlarini o’rganishda milliy musiqiy ta’limning o’rni va ahamiyati	66
SAMIYEVA M. Buxoro musiqa folklorining tarixiy-nazariy va amaliy masalalari	69

7. Туррунов Ш.Д. Наманган болалар фольклорининг жайрлар таркиби. Филл. фан. бўйича фаг. док(РнД) автореферат. Т.: 2019. - 53 б.

ХАЛҚ ОҒЗАКИ ИЖОДИДА - СЎЗ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ

Х.Р. Хасанов БухДУ музыка таълими кафедраси ўқитувчиси

Халқ оғзаки ижоди-халқнинг муסיкий хазинаси бу бойликлари асраб-авайлаш ривожлантириш авлодлар бурчи Хар бир санъат соҳасида атайвереди. Масалан, муסיкачи халқ куйларини, "фольклор" деб рақсларини, архитектор халқ мърморчилигини, фольклоршунос олим халқ достонлари, эртакларини фольклор асари деб хисоблайди. Биз - сўз санъати сирларини ўрганувчи соҳада иш норитганимиз учун халқ топишмоқ, лоф, аския, латифа, кўшик, эртак, достонларни учун макон, намунаси сифатида ёзиб оламиз, тахлил қиламиз. Халқ оғзаки ижодининг сўз санъати эканлигини тушунишдан аввал санъатнинг ўзи нималигини билиш лозим.¹ Агар изоҳдаги сўзларга эътибор берсак, санъат дегани махорат билан амалга оширилган меҳнатни тушуниш аниқлашади.

Санъатни махоратсиз тасаввур қилиш мумкин эмас. Шунинг учун устозларимиз "Санъат - инсон ақлу заковатининг буюк кашфиёти" деганларидан толқимасдилар. Айни пайтда, "Санъат махоратнинг энг олий даражасида вужудга келади" деган гапни ҳам кўп такрорлар эдилар. Хақиқатан ҳам, санъатни тушуниш санъатни яратишдек мураккаб эканини билишимиз керак. Айниқса, филология, журналистика, тарих, фалсафа каби соҳа эгалари санъатни тушуниш, тўғривоғи, хис қилиш қобилияти эга бўлишлари алоҳида фазиладир. Одагда махусе маълумотга эга бўлмаган одамлар олдий тасвирларни санъат асари деб тушунадилар. Масалан, магазинларнинг олд қисмидаги реклама мақсадида намоён қилинадиган расмлар: костюм кийган йигитлар, кўйлакки кияр, нонларнинг турли хиллари, кийим-кечаклар тасвирлари ва ҳокказолар. Аслида буларнинг биронтаси санъат асари хисобланмайди. Ҳато буюк рассомлар ишлаган тасвирий санъат асарларидан олдинга нуҳалар - копиялар ҳам санъат асари бўлмайди. Ҳаддан ташқари чирофи безакланган чойнак, пиёла, латанлар минглаб нуҳаларда соғилди, улар санъат асари хисобланмайди. Чунки санъат асарлари санъаткор томонидан махорат билан яратилиши шарт. Шунинг учун санъат асарлари фақат санъаткор яратган ягона нуҳада бўлади. Маълумки, санъатнинг наши муסיка, хайкалтарошлик, ганчкорлик, ўймакорлик, рақс, балиий адабий

каби ўйнаб турлари бор. Уларнинг ҳар бири ўз қуролга эга. Аммо айрим иморатлар олдиндаги санъат тўкиб ўтирган шеърлар, рақс гуруҳларида четда турган раҳбарига қараб қаражат қилаётган рақослар, маъносиз қориланган шеърларнинг санъатга ҳеч қандай алоқиси йўқ. Чунки қайд этилган вазиятларда "санъат" асарлари бизда ҳеч қандай хайрат туғилсини уйғотмайди. Ҳақиқий санъат асари билан муомалада бўлганқимизда эса руҳиятимизда муайян хиссий ўл-тарихларни сезамиз. Санъат асари одамда инсон иқтидори, махорати, ақли, заковати, ўзига ҳос кашфиети билан мажур асартга нисбатан хайрат, қойил қолмиш туғилсини уйғотиши керак. Айнан шу фазилати билан санъат намунаси руҳиятимизни бошқаради. Санъат асарининг яна бир ўзига ҳос хусусияти шундан иборатки, унинг қадри, баҳоиси ҳеч қачон ҳам, сон, миқдор билан ўлчанмайди. Ўйнаб тасвирий санъат намунасини яратмиш, кўшик айтиш, балиий асарлар ёзиш мумкин. Аммо уларнинг муаллифларини таннимаслигимиз, ёлимизда сактамаслигимиз ҳам мумкин. Бирок баъзан бор йўти битта санъат асарини ижод қилиш билан халқ маллиқати хазинасидан муносиб ўринга эга бўлинган, тарихда иш қолдирилган Чунки санъат ўлчови махорат даражасининг юксаклиги, балиийликнинг мукамаллиги билан белгиланади. Шундай қилиб, санъат ҳақидаги асосий маълумотга эга бўлдиқ. Энди бевосита халқ оғзаки ижодининг сўз санъати намунаси эканини билишга уринамиз. Аввалд² хар бир санъат намунаси санъат асари инсон яратган мўъжиза хисобланади. Асартга қўйилган талаб ундаги кашфиет, унинг олий даражасидаги махсулот экани билан белгиланади. Бинобарин, оғзаки сўз санъатида мансуб асар ҳам шакли, мазмуни, ижроси, унда ифодаланган ҳаёт тасвири билан бизда хайрат туғилсини уйғотмоқи лозим. Агар ана шу хайратни айнан қандай фазилатлар ҳосил қилишини билиб олсак, фикр юрйтиш йўналишимизда аниқ мулоҳазалар пайдо бўлади, тахлил қилаётган асаримиз қадри янада аниқлашади. Шу мақсадни назарда тутиб, аввало, балиий адабиётга, хусусан, халқ оғзаки ижоди асарларига қўйилган асосий талабларни мухтасар шаклда қўрсатиб ўтмоқчимиз. Зеро, балиий адабиёт билан ўз ҳаётини боғлаган шахс исгалган сўз санъати намунаси билан танишганида, унга баҳо бериш мезонининг аниқ бўлиши мақсада мувофиқдир. Фақат ёлимиздан чикмаслиги лозимки, бу талаблар сон ва мазмун жиҳатдан ўта четараланган ҳолда тавсия этилмоқда. Биринчидан, хар бир сўз санъати намунаси, жумладан, халқ оғзаки ижоддаги кўшик, эртак, достон ва бошқа асарларда фикрий янгилик бўлиши лозим. Бу янгилик кичик ҳаётий воқеадан тортиб мураккаб ижтимоий вазиятларни баҳолаш билан белгиланади. Инсон ҳаёти давомда сонсиз-саносиз янгиликларга дуч келади. Катта авлод вакили тажрибасидати олдий ҳақиқатлар ёшлар учун янгилик хисобланаверади.

Шунинг учун халқ оғзаки ижоди асарларини эшитганимизда, улар билан қитобдати матн воситасида танишганимизда жуда кўп янги-янги

¹ 5 жилдик "Ўзбек тилининг изоҳли луғати" да (3-жилд. 442-б): "Санъат" - [санъат, меҳнат; махорат; касб-хунар деб кўрсатишган.

fikrlarga dуч келамиз Шу боис бадий асарлар билан танишганда, муаллиф бир фикрни ифодалаш билан қандай мақсадни назарда тутганини тушунмасак, асарнинг асл баҳосини бера олмаймиз. “Халқ оғзаки ижоди – сўз санъати” деганимизда, шунингдек, эртақчи, бахши, кўшиқчи, аскиябоз, латифачи ижрочиларнинг тингловчиларга бағишлаётган маънавий лаззатини ҳам унутмаслик лозим. Халқ кўшиқларида акс этган ҳис-туйғу, ички кечинмалар; эртақлардаги ғаройиб воқеалар; дostonлардаги тўзал тасвирлар, энг аввало, заргарона танланган сўзлардан иборатлиги, иккинчидан, уларнинг маҳорат билан ижро қилиниши асарлар давомида халқимизга завқ бағишлаган. Шунинг учун ҳам мазкур асарлар ўзбек халқ маънавий хазинасининг бебаҳо қадриятлари сифатида ҳамisha эъзозланган.

Адабиётлар:

1. Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. – Т.: Ўзбекистон, 1998. – Б. 5-66.
2. Каримов И.А. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т.: Шарқ НМАК, 1997.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Т.: Ma'naviyat. 2008.
4. Имомов К., Мирзаев Т., Саримсоқов Б., Сафаров О. Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди. – Т., Ўқитувчи, 1990.

BUXORO QADIMGI SAROY MAKTABIDA FOLKLOR USLUBLARI TARIXI

Asqar Xidirov, BuxDU. “Musiqqa ta’limi” kafedrasida dotsenti

Jahon xalqlari madaniyatida qo’shiqchilik va xor san’atining o’ziga xos uslubiy yo’nalishlari, milliy va mahalliy ijrochilik xususiyatlari avloddan-avlodga o’tib, takomillashib, zamon murruvati ila bizgacha yetib kelgan. Inson shaxsining borliq va undagi ruhiyyat olamida shakllanib borishida ayniqsa, xor **dastalari**, jumladan; havaskorlik, to’garak shakli va o’zga xos professional tizimlari oqimining quvvai-hofizi, har bir davlatning o’z o’rnida cheksiz tarixiyat xazinasini va yuksak mavq’ei bilan chambar-chas bog’liqdir. Shuningdek, jahon badiiy san’at yo’nalishlaridagi inson tarbiyasi va barkamol shaxsning shakllanib borishida tutgan o’rni beqiyosdir.

Xorlarning turlari: “Xor-bu vakal musiqiy cholg’u asboblari jo’rligida yoki jo’rsiz ijro etuvchi xonandalar kollektivi “Xor-atamasi yunoncha so’zidan olingan bo’lib “to’da”, “yig’in” ma’nosini bildiradi. Yana;

«XOR-bu, (Grek tilidan olingan bo’lib) “Xonandalarning hammunosabatda birlashib kuylashlari”- dir. Bunda; Vokal uslubining bir- birovi bilan uzviy bog’langanlik jarayonida ovozlar turlanishlarga ajratiladi. Bular: maktabgacha va uzluksiz ta’limdagi bolalar xori, ayollar xori, erkaklar xori va aralash xor jamoalaridir. Bilvosita; xor ovozlari uchun yaratilgan janrlar musiqiy asarning bir ovozli, ikki ovozli, uch yo maxsus intonasiyalar qo’shilishida to’rt... ovozli birlashgan differentsialligining partiyasini tashkil etadi va Xormeyster